

פניני חינוך מהפרשה

פרשת בלק

הרי מן הסתם במציאות פעל הרבה מעבר למה שרואה. ובהעדר הבחנה אמיתית בדברים עלולה להיווצר איזו תחושה של העדר שמחה בנפש המלמד.

לתועלת העניין נציין דברים שאמר מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל בכנס פעילים של ארגון 'לב לאחים' (תשרי תשס"ב):

לשמוח בעשיית המצוות

נאמר בפסוק "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב" וכו' (דברים כח, מז). באנו בזה לומר את השבח של האנשים שעשו כל כך הרבה כדי לקרב ילדי ישראל לחינוך של תורה ומצוות. הלא הם שלוחים של כל ישראל, שהרי בעצם על כל אחד מוטל לעשות דבר זה. כמו שיזוע מה שכתוב בתנא דבי אליהו (רבה, פרק יא) על המעשה של פילגש בגבעה, כי מי היה אשם בזה – הזקנים שהשאיר יהושע אחריו, הסנהדרין הגדולה, הגדולים שהיו צריכים ללכת ולקשור מתניהם בשלשלאות של ברזל, וללכת ממקום למקום כדי לקרב יהודים לתורה. והם לא עשו כן. בשביל זה נגרם שנהיה המעשה עם פילגש בגבעה, כך חז"ל מאשימים אותם!

רואים שכל אחד ואחד לא יכול לומר: זה לא מוטל עלי, אלא "כל אחד" מחויב. וב"ה שזכיתם לזה, שאתם עושים את הדבר, בשליחות של כלל ישראל, להציל ילדים. וזוהי ממש הצלה! הצלה יותר גדולה מהצלה גשמית, הצלה רוחנית! כי הרי ח"ו גדול המחטאיו יותר מן ההורגו! ולכן כאשר מצילים ילד לתורה, אין לשער את גודל הזכות.

ורציתי לומר דבר אחד, שיש לי הרגשה שזה נוגע אליכם. הנה בעצם כל יהודי, כשעושה מצוה אחת מתרי"ג מצוות, אין לשער עד כמה היה צריך הלב שלו להתמלא

לקיחה בדברים – עד היכן?

ישנם תחנות שונות בחייו של ילד, נער ומתבגר, בהם רואים בחוש כיצד מתחוללים בו שינויים המתבטאים בתחומים רבים, לעיתים, הדבר מפעים ממש.

בזדאי אנו מבינים שהשינויים לא קרו מאליהם. על אף שישנה בשלות ובגרות בסיסית בנפש האדם המביאה אותו למקום אחר, בוגר, מרומם, בעל שיעור קומה וכיוצא בזה, אך ללא ספק שלנו – בסייעתא דשמיא – כהורים ומחנכים יש חלק משמעותי בדבר.

במאמרנו זה ננסה לעמוד על הכח שבדיבור לו זכינו מאת הבורא יתברך, עד כמה יכול הוא לחולל פלאות ממש, עד כדי "לקיחת" השומע אלינו ממש.

לא תמיד אנו רואים בחוש מה פעל דיבורנו בנפש הבן/התלמיד, אך עלינו להאמין ולהבין שיש השפעה רבה לדברים.

לא פעם אנו שומעים מחנכים ותיקים שמספרים על מפגשים רבים שיש להם עם תלמידיהם מהעבר ואז התלמיד מזכיר לרבו משפט או כמה משפטים ששמע ממנו שחוללו בו שינוי והשפיעו עליו רבות.

ונקדים:

ייתכן, ואף סביר שכך יהיה, שלא תמיד רואה המחנך על תלמידיו בחוש את היצירות שהוא יוצר ומייצר בהם מדי יום, שהרי לא לכל תלמיד יש את הבגרות, הבשלות, ותכונות הנפש לעמוד כל תקופה ולספר למלמדו מה קיבל ממנו ובמה הוא נבנה.

ואף, אין זה מן הנמנע שלא תמיד המחנך זוכה לראות מה פעל, חולל, וייצר בנפש תלמידו, ואף אם הוא רואה

רבה, להרגיש שאתם עושים נחת לקב"ה ולהרגיש כל אחד שהוא "מאושר" כעת.

למדנו מדבריו עד כמה חשוב שהאדם יזע בעבודתו – עבודת ה' שמעשיו מועילים. שהרי בכך נוצרת השמחה בנפשו.

ועל כן נפתח נא פתח חשוב "בכוחם של דברים" כפי הנלמד מפרשתנו פרשת 'בלק'. ובכך נחזק ליבנו ונפשנו כהורים ומחנכים לדעת, להבין ולהפנים, עד כמה אנו מועילים, וכמה כח יש לנו "בדיבור" בלבד, לחולל שינויים, לפעול גדולות ונצורות ולהועיל לאחרים, ובכך בסייעתא דשמיא תרבה השמחה בנפשנו אשר היא כח מניע אדיר לעבודת ה'.

כוחם של דברים

"ויהי בבוקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם" (במדבר כב, מא).

כתרגומו: לרמת דחלתיה, נשם עבודת אלילים. (רש"י)

ואולי כי בלעם לא היה עובד עבודה זרה זו ולקחו בדברים לעֹבְדָה (אור החיים הקדוש שם).

המתבונן בלשון הפסוק עומד תמה, מהו שנקט לשון "ויקח" בלק את בלעם וכו', ולא לשון "וילך" בלק עם בלעם או "ויקרא" בלק אל בלעם. שהרי הפועל 'ויקח' מתאים יותר להיאמר בחפצים דוממים וכפי שמצינו "קח את המטה", שהוא תלוי ברצון הנוטלו, כחומר ביד היוצר. משא"כ באדם בר דעת, בעל בחירה, שלכאורה אינו מובל ומונהג ע"י אחרים, אלא הוא פונה והולך לאותו המקום בו הוא חפץ, ואי אפשר לקחתו ולמושכו בעל כורחו.

לצורך הבנת הדברים נקדים כי מצינו מקומות אשר הזכירה התורה לשון 'קח' גם בבני אדם, כגון "קח את הלויים" וכן "קח את אהרן".

וכמו שפירש רש"י בפרשת חקת (כ, כה) עה"פ "קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל אותם הר ההר", וז"ל: "בדברי ניחומים. אמור לו: אשריך שתראה כתרך נתון לבנך, מה שאין אני זכאי לכך".

בשמחה על כך. ובאמת יש אנשים גדולים שכתוב עליהם שעל כל מצוה, היתה להם שמחה עצומה ממש! על האר"י ז"ל כתוב שזכה להיות במדרגה הגדולה שלו מחמת זה שהיתה לו שמחה של מצוה, ויכולים לתאר שזו היתה שמחה אמיתית, שמחה בכל ליבו!

אמנם אנחנו לא במדרגה כזאת, ובן אדם שלובש ציצית, מצוה כזו גדולה, ששקולה כנגד תרי"ג מצוות – האם הוא באמת שמח? הרי הוא עושה את זה בשיגרה כל יום, הוא רגיל שבא בבוקר ולובש את הטלית – את הציצית, אבל האם הוא מרגיש שמחה? לא! אולי יש מישהו שכן מרגיש, אבל בוודאי לא כמו שכתוב על הגדולים, על האר"י ז"ל, על הגאון מווילנא ועוד כאלה, שאין לשער את השמחה שלהם במצוה.

אבל יש מצוה אחת ששייך יותר שבן אדם ירגיש בה שמחה, כי מה שכרגיל בן אדם העושה מצוה לא מרגיש שמחה הוא מפני שהוא לא רואה מה שקורה בשמים, שעל ידי זה יש לקב"ה כל כך הנאה מזה! וסתם בן אדם לא מרגיש את זה, אלא, צריך להיות אדם גדול מאוד כדי להרגיש שמחה גדולה. וע"פ רוב, לובשים את הטלית סתם כך, "מהיכי תיתי", ושמחה ממש, שמחה אמיתית! לא מרגישים.

אך יש דברים שבכל זאת בן אדם יכול לשמוח בהם קצת. וזה כשהוא עושה ורואה שהמעשה שלו הועיל. למשל: אחד שעבד כדי להציל ילד לחינוך של תורה, ואחרי זמן הוא הצליח, אז הוא מרגיש שמחה. הוא פעל משהו! הוא רואה תוצאות, הוא רואה תועלת, מה שבשאר דברים הוא לא רואה, אמנם בשמים רואים, אבל בן אדם לא נמצא בשמים והוא לא רואה את השמחה שיש בשמים ממה שהוא לובש ציצית, וממה שהוא מניח תפילין. מי רואה את זה? רק האנשים הגדולים, הם ראו, הם הבינו והרגישו, אבל אנחנו אנשים קטנים מאד ולא מרגישים, רק בדבר אחד אפשר כן להרגיש, וזהו שמחה של מצוה שבן אדם יכול לזכות בה.

ולכן צריך לעשות את זה בשמחה גדולה, שהרי האדם זוכה באמת לראות את התועלת במעשה שעשה, הוא קירב ילד מבית שרחוק מתורה והכניס אותו לתורה ולמצוות. אז יכולה להיות לו קצת שמחה, ולכל הפחות להרגיש קצת לא כרגיל, לא כפי השיגרה, אלא שיהא שמחה בזה, ואת זה צריך לנצל, שתעשו את זה בשמחה

קח את אהרן וגו' והפשט את אהרן וכו'. אמר לו הקב"ה: הרי אתה מנחמו שהוא מוריש כתר לבנו, מה שאין אתה מוריש לבניך.

וילבש אותם את אלעזר בנו. והלא אם יצא כהן גדול בבגדי כהונה חוץ להר הבית סופג את הארבעים, שהיו צמר ופשתים (ורק במקדש מותר לילך בבגד שעטנז), אלא להודיעך שבלשון שקירבו לכהונה ואמר לו 'קח את אהרן' (ויקרא ח, ב) בו בלשון אמר לו לעלות להר.

ויעש משה כאשר צוה ה'. ללמדך שאף על פי שאמר לו גזרה קשה לא עיכב. והפשט את אהרן את בגדיו. הפשיטו בגדי כהונה והלבישם לאלעזר וכן שני וכן שלישי, אמר לו: היכנס למערה ונכנס, עלה למיטה ועלה, פשוט ידיך ופשט, קמוץ פיך וקמץ, עצום עיניך ועצם. ובאותה שעה אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו, לכך נאמר "כאשר מת אהרן אחיך" מיתה שחמדת בה.

זהו שאמר הכתוב "יקר בעיני ה' המותה לחסידיו". אמר לו הקב"ה למשה: עשה טובה ואמור לו לאהרן על המיתה, שאני בוש לומר לו.

אמר ר' הונא בשם רבי תנחום בר חייה: מה עשה משה? השכים בשחרית והלך לו אצל אהרן. התחיל קורא 'אהרן אחי', ירד אצלו, אמר לו: מה ראית להשכים ולבוא כאן היום? אמר לו משה: דבר מן התורה הייתי מהרהר בלילה ומתקשה לי הרבה, לכך השכמתי ובאתי אצלך. אמר לו: ומהו הדבר? אמר לו: איני יודע מה היה הדבר, אלא אני יודע שבספר בראשית הוא, הָבָא אֹתוֹ ונקרא בו.

נטלו ספר בראשית וקראו בו כל פרשה ופרשה, ועל כל אחת ואחת אמר: יפה עשה ויפה ברא הקב"ה, וכיון שהגיעו לבריאית אדם אמר משה: מה אומר לאדם שהביא מוות לעולם? אמר לו אהרן: משה אחי, לא תאמר כדבר הזה, אין אנו מקבלים גזרת אלהים וכו' והיו קורין היאך נבראו אדם וחווה, והיאך זכו לייג חופות, שנאמר "בעדן גן אלהים היית" (יחזקאל כח, יג), והיאך אכל מן העץ ונאמר לו "כי עפר אתה" (בראשית ג, יט), אמר לו לאחר כל השבח הזה כך וכך הגיעו, אמר לו: ואני ששלטתי במלאכי השרת ואתה שעצרת את המוות לא סופנו לכך? עוד כמה שנים יש לנו לחיות, עוד עשרים, אמר לו וקטנות הן. היה יורד ויורד עד שהזכיר לו יום

משמעות וכוונת הפסוק בתיבת 'קח' היא לקיחה בדברים, דהיינו לשכנעו בדיבור ובהסבר המטרה לשמה הוא נלקח.

אולם, הקושיא בעינה עומדת:

א. כיצד נופל לשון קיחה באדם בעל בחירה, אף שהכוונה לקחתו ולמושכו בדברים, שהרי היה לו לכאורה לומר "אמור" או "דבר" אל אהרן, שהם לשונות המבטאים דברים הנאמרים לו, ובנידון דידן אלו דברי התנחומין, ומדוע בחרה התורה בלשון "קח" דווקא? מה רצון הכתוב ללמדנו?

ב. כלום שייך לשכנע ולנחם אדם על כך שהולך הוא לקראת מותו?! מה פשרם של דברי ניחומין אלו?

האדם ניקח בדברים

נשפוך אור על סוגיא זו בהצגת דברי המהר"ל ב'גור אריה' על דברי רש"י וז"ל:

"בדברי ניחומים. דלא שייך לומר 'קח', דאין אדם ניקח לרשות אחר אלא אם כן יפתה אותו בדברים טובים שאז ניקח ברשותו".

בכך מתבהר העניין, כוונת התורה ללמדנו שעל ידי שהאדם מדבר עם חברו ומוכיח לו בכל מיני טענות את כדאיות הדבר ותועלתו, על ידי כך הוא נמשך אחריו וכביכול ניקח ברשותו ונתבטלה ממנו הבחירה.

כוחו של דיבור נכון

משמיענו הכתוב מהו כוחו העצום של דיבור נכון אשר דרכו פונה האדם לשכלו וליבו של הזולת, עד היכן כח השפעתו ולאן מגיעים הדברים, יש ביכולתו אף להסביר לחברו שבעצם הוא הולך להסתלק מן העולם, לתת סיבות מוצדקות ולנמק זאת מכמה טעמים, והוא מצידו יקבל את הדברים בצורה רגועה ושלווה כאילו היה ניקח ברשותו של המסביר כחפץ ממש.

מהלך הדברים בפטירתו של אהרן

ואכן חז"ל מבארים לנו מה כלל הדו שיח בין אהרן ומשה, וז"ל הילקוט:

קיום רצון ה' גם ברגעים האחרונים

וכל כך למה?

כדי שיתקיים רצון ה' - 'קח את אהרן', קחהו בדברים, דַּבֵּר עמו בכדי שיקבל את ההודעה על מותו מרצונו, למען יקיים את ציווי ה' גם במיתתו, ובכך יזכה אהרן למה שלא זכו אחרים, למות, ולקיים בעצם המיתה מצוה!!!

ולזה נתאווה משה כמו שמבואר בילקוט. קיום רצון ה' עד הרגע האחרון עלי חלד, ועד בכלל!!

דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב

ולמדנו בזה יסוד גדול ועצום, שבכוחם של דברים הנאמרים מעומק הלב ובצורה הנכונה, לחזור אל הלב עד כדי שאף אם המסר שבדברים הוא להפיס דעתו של השני שיצמד לקראת מותו בלב שקט, שליו ורגוע, אפשר לעשות כן, ולא בכדי מתארים לנו זאת חז"ל, אלא שבאו להשמיענו כי בכח הדיבור הפונה אל נפש האדם אפשר לפעול ולחולל אצלו פלאות, הופך הוא, כביכול, להיות כחומר ביד היוצר.

מילות הכבוד הפכו את בלעם לשבוי בידי בלק

ומיושבת הקושיא בה פתחנו, כפתור ופרח.

"ויהי בבוקר ויקח בלק את בלעם", כי גם מהם נדע מהו כוחו של דיבור לפעול בנפש האדם, אם לטוב, כמו שמצינו באהרן. אם למוטב, על דרך השלילה להטות ליבו לרע, וכמו בבלק ובלעם.

בפרשת השבוע, עוברים בני ישראל בתוך שטחה של ארץ מואב. בלק, מלך מואב, מבקש לפתוח במלחמה נגד בני ישראל, אולם הוא מבין שתקיפה כנגד העם הזה, היא חסרת כל סיכוי. באותה תקופה, העולם כולו כבר יודע היטב שעמידותו של עם ישראל נתונה בידי שמים, ולכן אין כל אפשרות להביס אותו ולכלותו. אולם, בלק מעלה רעיון כי הדרך היחידה שנותרה לגבור על בני ישראל, היא באמצעות הפעלתם של כוחות רוחניים. לפיכך, הוא מחליט לשכור את שירותיו של ה'מומחה'

המוות. מיד הרגישו עצמותיו של אהרן וגוועו. אמר לו: שמא בשבילי הוא הדבר? אמר לו: הן. (ילקוט רמז תשסז)

בהמשך הדברים מתואר מה שאירע אחר כך:

מיד ראו אותו ישראל שגדעה קומתו שנאמר "ויראו כל העדה". אמר לו אהרן: ליבי יחיל בקרבי ואימות מוות נפלו עלי. אמר לו: מקובל עליך למות? אמר לו: הן. אמר לו: נעלה להר ההר, מיד עלו שלושתן לעיני כל ישראל, משה ואהרן ואלעזר. אילו היו יודעים שהיה עולה למות לא היו ישראל מניחין אותו אלא היו מבקשין עליו רחמים, אלא שהיו סבורין שמא הדיבור קראו.

כיון שעלו נפתחה להם מערה ומצאו שם מיטה מעשה שמים, והיה אהרן פושט כלי אחד ואלעזר לובשו וכו' אמר לו משה: אהרן אחי, מה אתה רואה? מרים מתה ואני ואתה נטפלנו בה, ואתה מת ואתה רואה לי ואלעזר מטפלין בך, ואני אם מת אני, מי מטפל בי? אמר לו הקב"ה: חייך אני מטפל בך, שנאמר "ויקבור אותו בגוי" (דברים לד, ו), מיד ירדה שכינה ונשקתו. אמר לו הקב"ה: צא מכאן.

כיון שיצאו נסתמה המערה והיו יורדים משה ואלעזר, וכל ישראל מביטים בהן שעלו שלושה ולא ירדו כי אם שנים. נחלקו לשלוש כתות, אחת אומרת הִרְגוּ משה שהיה מתקנא בו, ואחת אומרת אלעזר הִרְגוּ שהיה מבקש לירש את הכהונה גדולה, ואחת אומרת דרך שמים מת. מה עשה הקב"ה? רמז למלאכים ופתחו את המערה והוציאו ארונו של אהרן והיה פורח בשמים, והמלאכים מקלסים לפניו וכל ישראל רואים אותו, שנאמר "ויראו כל העדה כי גוע אהרן", ומה היו מקלסים? "יבוא שלום ינוחו על משכבותם".

מבהיל על הרעיון!!!

אהרן קיבל הוראות ברורות ממשה רבנו על כל פרט ופרט בסידורי פטירתו כיצד תתבצע, והוא עשה כפי שצווה בציות להוראותיו של משה.

לגלות שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות, לפיכך ויוסף עוד בלק' (רש"י).

בלק מבין את המסר, הוא רוצה להשביע את תאוות הכבוד של בלעם ולהביאה על סיפוקה, ומיד מוסיף עוד לשלוח שרים רבים ונכבדים "מאלה"...

כמעשהו בראשונים, גם להם הוא מעביר את רזי המקצוע, את הדרך שאיתה יש לדבר ולפנות אל ליבו של בלעם, מרבה בלשונות חנופה עד כדי התרפסות "כי כבוד אכבדך מאד וכל אשר תאמר אלי אעשה" וכו'.

בלעם מסתנוור ומאבד את שיקול דעתו

לכן, כשראה בלק גובה ליבו, השיבו כאיוולתו, לשלוח לו כסף וזהב, כי גם בלק חבר לרע, ורצה להכשילו יותר עד שייכשל לגמרי. ואחר כך כבר נשתרש בלעם בחטא וניטלה ממנו הבחירה, עד שנשמע לו ציווי השם כבר נוטה לצד הרע שרצה לילך בה, ורק שעדיין שמע "לא תאור את העם" כי לא ניטלה ממנו הבחירה לגמרי.

בלעם, מצידו, מבין שהמסר הועבר והופנם, הלקחים הופקו, ואכן בלק מתחיל להתנהל נכון לפי רצונו ותאוות נפשו, ואז בא הרמז הברור בעניין תשלום המוגדר כשכר טירחה על בקשה זו.

"ויען בלעם אל עבדי בלק, אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי לעשות קטנה או גדולה". "למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים. אמר: ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו, שהרי צריך לשכור חילות רבות, ספק נוצח אינו נוצח, ואני ודאי נוצח" (רש"י).

גם לזה בלק מוכן, ואז בלעם נשבה ב"קסמו" של בלק, הוא נלכד ברשתו, מתרצה לבוא ומכין עצמו לדרך, אלא שמשמים מאותתים לבלעם, וכי אין לך דעה עצמית? האם אפשר לקחתך לעשות מעשים נפשעים מעין אלו, כאילו שלא מרצונך, כשם שלוקחים חפץ ממקום למקום?

כשהלב אטום - גם אתון שמדברת לא תעזור!!

הרמז ניתן ע"י האתון, בעל חיים ללא זכות בחירה ונטול כח החלטה על מעשיו, היא אינה יכולה לבטא את

הגדול ביותר, בלעם. הוא מבקש ממנו לנהל מלחמה רוחנית, כנגד העם היהודי.

וכך מסבירים חז"ל את הסיבה בעטייה נבחר בלעם למשימה זו:

אמרו, מנהיגם של אלו במדין נתגדל, נשאל מהם מה מידתו, אמרו להם אין כוחו אלא בפיו אמרו אף אנו נבוא עליהם באדם שכוחו בפיו (רש"י כב, ד).

כיצד מדברים לבלעם?

בלק שולח שליחים אל בלעם בן בעור פתורה, הוא מוסר להם הוראות ברורות מה לומר לו וכיצד לדבר אליו, והם אכן ממלאים את השליחות, בלעם מקבל יחס של כבוד ואת מלוא ההערכה מצידם, הם לא שוכחים להדגיש בדבריהם לבלעם את דברי בלק "כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאר יואר". הם מחליקים אותו בדברים, בדברי חנופה בהם הם מספרים לבלעם על כי ידוע שבכוחו לא שבות ריקם ובלק גם כן מעוניין להשתמש בשירותיו.

בנוסף לכך שולח אותם בלק עם קסמים בידם, "כדי שלא יאמר אין כלי תשמישי עמ"י" (רש"י כב, ז). בלק חושב גם על הפרטים הקטנים, למנוע ממנו כל אפשרות להתחמק, הכל כבר מוכן, עמוז ועשה מלאכתך!!

אלא שבלעם לא משתכנע בקלות, הוא מעביר מסר ברור לבלק שעדיין לא נוכח לדעת שיש לו די כבוד ממשימה זו, הוא מצווה על השליחים "לינו פה הלילה והשיבותי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי", אם ימליכני ללכת עם בני אדם כמותכם אלך עמכם, שמא אין כבודו לתתי להלוך אלא עם שרים גדולים מכם (רש"י).

בלעם, רודף הכבוד, ממאן ללכת, רגשות הגדלות השוכנים בו אינם נותנים להתלוות עם כאלו שליחים מהדרגה הפחותה, הוא מעוניין במשלחת כבודה, אלא שהוא משתמש בטענה כאילו ה' מנעו לבוא איתם כדי להסביר את סירובו.

לאחר שהשכימו, "ויקם בלעם בבקר ויאמר אל שרי בלק לכו אל ארצכם כי מאן ה' לתתי להלוך עמכם", הוא מדגיש את הסיבה 'עמכם' דווקא, אבל עם שרים גדולים מכם אוכל להצטרף, 'למדנו שרוחו גבוהה, ולא רצה

היה ברשתו וברשותו, הגם שלא קיבל אלא מעט, 'בקר אחד וצאן אחד', הוא מוכן לעשות הכל.

אמנם, האור החיים הקדוש מוסיף נופך:

אמרו 'ויהי' לשון צער (כדאיתא במגילה י', ב), אולי שעשה מריבה בלעם עם בלק, וציערו בדברים על מיעוט הבשר ששלח כמו שאמרו (שם) ואמרו ויקח בלק, לקחו בדברים, פירוש שריצהו על הדבר.

בלעם כאילו מתעורר מהתרדמת בה היה שקוע ושם לב על המשלוח הדל של בלק אליו, צאן אחד ובקר אחד, והוא עושה מריבה עם בלק, אבל בלק התגבר גם על זה, וכיצד? בשיטה הידועה, בדיבורים, בחנופה, "ויקח בלק", ובכך חתם את המהלך כולו בו הושלמה המטרה להפוך את בלעם לחפץ הניקח מרשות לרשות...

זהו כוחם של דברים!

הן לטוב והן ח"ו למוטב. בלעם ניקח ע"י בלק להרע, וסופו אכן היה רע ומר. ולעומתו, אהרן הכהן ניקח ע"י משה רבנו למות, ואכן כשראה זאת משה רבנו נתאווה ג"כ למות כמותו.

כיון שביסוד הערך הקיים בכוחם של דברים עסקינן, ועד כמה יוצר הדבר שמחה בנפש האדם המולידה ויוצרת כח בנפשו לפעול, כאשר יש בה בעומק העניין יצירת מוטיבציה להראות ולהוכיח לו שהוא אכן מועיל לאחרים ולעולם, נראה להסביר פשט בעובדה הבאה:

הניגון בדרך לטרבלינקה

השנה היתה שנת תש"ב, בעיצומה של השואה, אלפי יהודים נכלאו על ידי הנאצים בקרונות משא ברכבת שדהרה למחנה ההשמדה טרבלינקה. האווירה בקרונות היתה נוראית, ללא אוויר, ללא מים וללא תקווה.

באחד הקרונות הצטופף חסיד מוזד'יץ בשם ר' עזריאל דוד פסטג, שהיה מלחין חסידי ידוע בוורשה. בעיצומה של הנסיעה, כאשר כולם הכינו עצמם לדרכם האחרונה, נשמע לפתע ניגון חרישי. ר' עזריאל שר ניגון מלא באמונה שחדרה ללבבות והרימה את הרוח "אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה

רגשותיה או להביע את התנגדותה למה שנעשה עמה, אך לפתע היא אינה מציינת להוראות אדוניה, לא רק זאת, אלא "ויפתח ה' את פי האתון", תופעה על-טבעית, כל התמרורים מאותתים לבלעם לעצור ולחשוב לרגע, אולי תעכל את המצב בו אתה שבו בגלל הדיבורים שדיבר אליך בלק.

אולם כידוע, רשע זה ראה אך לא הפנים, הוא שקוע בתאוות ליבו! כל מעייניו נתונים לדברים המרכזיים בחייו - 'כבוד', 'כסף וזהב', הם אלו שעמדו מולו וסימאו את עיניו.

כאן כבר גם בלק הבין שבלעם בידיים שלו, הוא מונח בכיסו, כחומר ביד היוצר!!

"ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם ולשרים אשר איתו". "דבר מועט, בקר אחד וצאן אחד בלבד" (מדרש רבה כ, יז).

ומדוע באמת שלח לו דבר מועט?

בשפתי חכמים מבאר:

"להודיע רשעתו של בלק, שאמר הרבה ועשה מעט".

וכך מסביר גם המהר"ל בגור אריה וז"ל:

"ומאי בא לאשמועינן? אלא הכתוב בא ללמדנו שמעט שלח לו, ודרך רשעים מדברים הרבה ואפילו מעט אינם עושים!"

בלק לא חשב כלל לתת לבלעם שכר רב על טרחתו לבוא ולקלל את עם ישראל, כדרך רשעים המדברים הרבה ואפילו מעט אינם עושים, הוא ידע את ליבו של בלעם שקנא בדברים מסוג "כי כבד אכבדך מאוד", "וכל אשר תאמר אלי אעשה", והוא כבר לא צריך להתאמץ בפירעון החוב ולסלקו כמובטח.

ויקח בלק את בלעם...

מעתה יובן על נכון לשון הכתוב "ויהי בבוקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל" וכו'.

הוא לקחו כפרי בשל הנקטף בנקל מהאילן, הוא היה ביזו כחפץ דומם המיטלטל ממקום למקום, בלעם כעת

חשוב לייצר סיבות אצל תלמידים לשמוח, ואפילו רק מעצם הווי החיים הערכי והתורני לו הם זכו.

במספר הזדמנויות דיבר מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל על כך שבכל מקום שהיה לאחרונה, כגון בישיבות ובכינוסים שונים, ראה כמה חסרה שמחה לאנשים, ואף היכן שהיו אנשים מבוגרים, ראו שהם כל כך נהנים לרקוד, שהיה קשה להפסיקם משמחתם (ובזה היה ניכר כמה הדבר חסר להם). "אצל קהל החסידים יש מדי פעם דבר שגורם להם התחדשות על ידי ששמחים", אמר. "אם זה סעודה שלישית או מלוה מלכה וכדומה". מרן זצ"ל היה סבור שבציבור שלנו חסר הדבר שיגרום מדי פעם להתחדש ולהתרענן, שכן קשה לרוב בני אדם לחיות כל הזמן באווירה של רצינות, צריך שתהיה גם שמחה מדי פעם, לכן עורר על כך רבות, שיש לראות להוסיף דברים מדי פעם שיגרמו שמחה, כגון סעודות "מלוה מלכה" וכדומה.

וכשאמרו לפניו שיש נוהג בישיבות שעושים דבר הנקרא "עונג שבת", שבחורים יושבים ושרים ואומרים דברי תורה, וטועמים דברי מתיקה – שיבח את הדבר, ואמר שיעשו את זה אחת לכמה זמן ולא באופן קבוע.

לאחרונה כששוחחתי עם בחור אחד על ימי נעוריו בעת תקופת לימודיו בת"ת, סיפר לי בערגה על אהבתו לאחד המלמדים ושיבחו עד מאוד. כששאלתיו לפשר העניין. השיב שבכל שבוע היה המלמד הנ"ל מביא טייפ גדול מביתו ומפעיל אותו בכיתה, והיו אלו ניגונים שמחים ואז היה שר ורוקד עם תלמידיו על כך שזכו השבוע ללמוד תורת ה'.

"הדבר החדיר לנו אהבת תורה ואהבת ה' ואהבת הבריות כאחד", סיים התלמיד.

לראות את הטוב-מציאות הברכה

בהמשך למאמרנו נתייחס לנקודה נוספת, חשובה ויסודית, השייכת לכל יהודי, ועשרת מונים למי שנמנה ומפקד על חינוך הצאן ומנחיל דרך לתלמידים והיא - ראיית הטוב!!!

כן, פשוט מאוד, לראות את הטוב המצוי באחר, ולא משנה כלל מיהו ומה גילו.

עם כל זה אחכה לו בכל יום". צלילי ניגון מופלא זה החלו למלא את חלל הקרון ולא לאט כל הקרון הצטרף לניגון בעוצמה רבה.

יהודים שהיו בקרונות האחרים שמעו את ניגון האמונה ובתוך החושך והייאוש שבו היו נמצאים נסחפו לשירה אדירה שהרקיעה שחקים, וכך הם שרו שעה ארוכה. לפתע נשא ר' עזריאל את קולו ואמר: "אחים יקרים, מי מוכן לעשות חסד ולהביא ניגון זה לרבי ממוז'יץ?" שני צעירים הסכימו לקפוץ מהרכבת. אחד נהרג על המקום אך השני שרד ובדרך לא דרך הגיע לרבי ממוז'יץ. כשהרבי שמע את הניגון הוא אמר: "עם הניגון הזה צעדו יהודים אל משרפות הגזים, ועם הניגון הזה יצעדו יהודים לקבל את פני משיח צדקנו!"

אכן, מעשה מרטיט!!!

אך נראה שעומק נוסף מונח בו. לכאורה יש להבין, האם דבר זה מצדיק קפיצה מרכבת זוהרת? לסכן את נפשו ואולי למות רק כדי להעביר ניגון? הייתכן?

אולם נראה שעומק אדיר היה מונח בכוונתו של רבי עזריאל. הוא רצה לייצר תחושת שליחות והבנה אצל כל מי שנשארה בו לחלוחית של תחייה, זיק של אמונה, ניצוץ של תקווה, שהנה יש לו תפקיד חשוב, להעביר ניגון של אמונה לדור הבא.

על ידי כך שיבין ויאמין שמעשהו מועיל, ויועיל מאוד, אזי תתמלא נפשו שמחה וסיפוק, ואפשר שבגין כך על אף קפיצתו ברכבת זוהרת יינצלו חייו, בחסדי ה' כמובן.

וזאת עשה רבי עזריאל ע"י שלקחם אליו בדברים החוזרים אל הלב באומרו: "מי מוכן לעשות חסד ולהביא ניגון זה אל הרבי ממוז'יץ?"

זכור נזכור, כל דיבור אל נפש התלמיד, יהיה אשר יהיה, אף פעם אינו "בזבז של זמן" חלילה, תמיד - אבל תמיד - הוא בונה ויוצר ממש נדבכים בנפשו.

נבין ונדע זאת ואז בודאי לא רק שתקל עלינו עבודתנו אלא אף נשמח בה מאוד.

וכיון שבכוחם של דברים עסקינן ראוי לציין שישנן פעולות רבות אשר דרכן ניתן להשפיע רבות על נפש הבנים - התלמידים ודווקא בתקופתנו, לדוגמא עד כמה

צלם אנוש, שחיתות נוראית שלא נודע כמוה, ואם כן על שום מה נקט התנא להתרכז ולהצטמצם דווקא בעניינים אלו, עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה, והיפוכם הגמור בבלעם הרשע, כדי לבטא את הפער וההפרש שיש בין תלמידי אברהם אבינו לתלמידי בלעם הרשע?

ג. לכשנתבונן בסיפא של המשנה לכאורה נמצא יתור לשון, הרי כבר פתח בתחילת דבריו לבאר מה בין תלמידי אברהם אבינו לתלמידי בלעם לאלו עין טובה ולא עין רעה וכו', ומדוע חזר ואמר תלמידי של אברהם אבינו אוכלים בעולם הזה ונוחלים בעולם הבא וכו' תלמידי בלעם הרשע וכו', הרי ודאי שמדובר בהם.

ד. עוד יש לתמוה, מדוע חילק התנא את דבריו לשני חלקים נפרדים ולא כללם יחד? הלא מיד לאחר שמנה את תכונות האופי של תלמידי בלעם הרשע היה לו לומר שהתוצאה הנגרמת באופן ישיר מטבע הדברים היא הגיהנם והירידה לבאר שחת וכנגד זה תלמידי של אברהם אבינו שיש בהם עין טובה וכו' הרי הם אוכלים בעולם הזה ונוחלים בעולם הבא.

ה. מפני מה הביאה המשנה את השאלה מה בין אלו לאלו רק לאחר שכבר הזכירה את ההבדל העיקרי ביניהם? בתחילה פתחה בקביעת עובדה לבאר לנו מי הם תלמידי אברהם ומי הם תלמידי בלעם, ובעקבות כך העלתה את הסוגיא מה בין אלו לאלו והתשובה גן עדן וגהינם, לכאורה למה לא נפתח הנושא בשאלה יסודית זו?

לשם ביאור העניין נקדים להסביר מהי 'עין טובה' ומהי 'עין רעה' אליהם התייחסה המשנה בדבריה.

דברי בלעם – קללות או הצגת עובדות?

הנה, בתחילה מבקש בלק מלך מואב מבלעם שיבוא לקלל את ישראל, בלעם משיב לו "הדבר אשר ישים אלוקים בפי אותו אדבר", בהגיעו הוא אכן מתחיל למלא את מבוקשו של בלק ופותח את דבריו בתיאור משלו, "וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם לכה ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל" וכו'. בלעם מספר על בקשתו של בלק מאיתו לבוא ולקלל את ישראל.

הוא ממשיך לשאת דבריו "מה אקוב לא קבֵה אל ומה אזעום לא זעם ה'", אינני יכול לקללם כשהי' אינו

ונראה עד כמה הדברים יוצרים מציאות של ברכה וכפי הנראה מפרשתנו, פרשת 'בלק'.

מהי עין טובה

"כל מי שיש בו שלושה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלושה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע.

עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה - מתלמידיו של אברהם אבינו.

עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה - מתלמידיו של בלעם הרשע.

מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע?

תלמידיו של אברהם אבינו אוכלים בעולם הזה ונוחלים בעולם הבא, שנאמר "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא" (משלי ח), אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשים גיהנם ויורדים לבאר שחת שנאמר "ואתה אלקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך". (אבות ה, יט).

אם נתבונן בדברי המשנה נמצא כמה וכמה נקודות המצריכות בירור:

א. מדוע יצאה המשנה לחלק בין 'תלמידיו' של אברהם אבינו ל'תלמידיו' של בלעם ולא כתבה בפשטות, מה בין אברהם אבינו לבלעם הרשע, מה פשר ההתמקדות בתלמידים דווקא?

יתירה מכן יש לתמוה, מה הדמיון שבין אלו לאלו, הרי כל בר דעת יודע ומבין שאברהם אבינו, אבי האומה קדוש עליון, ולעומתו להבדיל בלעם הרשע הוא סמל וזוגמא לדורות, של שחיתות האדם ורשעותו. ההבדלים ידועים. כרחוק מזרח ממערב וכהבדל האור מן החושך.

ב. זאת ועוד, וכי זהו החילוק שיש בין מי שבא לייצג את דמותו של אברהם אבינו ע"ה לבין מי שבא לסמל, להבדיל אלף אלפי הבדלות, את מהותו של בלעם? הרי המרחק ביניהם הוא עצום ורב, אברהם אבינו הכיר את בוראו בגיל שלוש, הכרת הבריות בבורא העולם וידיעתם ביסודות התורה נבעה כולה ממעשיו והשפעתו, לעומת זאת, בלעם היה סמל וזוגמא לפחיתות האדם ורמיסת

והזבר מפליא, היכן היא הברכה עליה אמר בלעם
בלבק "את אשר ישים ה' בפי אותו אשמור לדבר"!

למצוא חסרונות בזולת - עין רעה!!!

אם נרצה לעמוד על פשר העניין, נבדוק מהי
התכונה בגינה שכר בלק את שירותיו המפוקפקים של
בלעם.

התשובה לכל זה היא --

'עין רעה'!!!

בספר "מלוא העומר" מבאר את כוונתו של בלעם
במשליו: "כל הרוצה להזיק לזולת בעין הרע, צריך
תחילה לשבח ולהוקיר את הדבר תחילה" - הוא קודם
כל צריך לפתוח בדברי שבח, ורק אח"כ לפרוט את דברי
הנזק, את העין הרע.

"מתוך שבחו אתה בא לידי גנותו" - כדי לגנות אדם,
להכניס בו עין הרע, להזיק לו, אתה צריך להתחיל
בשבח: "מתוך שבחו, אתה בא לידי גנותו" - אי אפשר
לגנות אדם בלי שבח תחילה.

חרף העובדה שבלעם לא קילל ולא בירך, הוא רק
סיפר את העובדות ותיאר אותן כפי שהם, אף הוסיף
נופך ודמיון, מכל מקום - עצם ראיית הרע והטלת הדופי
בשני, זו גופא הקללה...

ומאידך, טוב עין אשר מחפש את החיובי, כדי לראות
את הטוב בשני, זה עצמו מציאות הברכה...

"וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו".
ביקש להכניס בהם עין רעה. (שם כד, ובפירש"י).

בלק, בידעו כי בלעם כל כולו רע עין, נגוע באותה
מידה של ראיית הרע בזולת וזוהי התכונה המאפיינת את
אישיותו, מבקש ממנו 'לקלל', דהיינו, להביט עליהם בעין
רעה, לראות ולמצוא בהם כל פגם אפילו הקטן ביותר,
ועל ידי כך בעצם להחיל בהם קללה ולהמיט עליהם
אסון.

בא לקלל ונמצא מברך

ומה אירע לבסוף? הוא פעל כמו פיו את ההיפך הגמור.
הוא רואה, בעל כרחו אמנם, את הטוב שבישראל ובכך
בעצם מנציח את הברכה לדורות.

חפץ בזה, טוען בלעם, למרות שידע לכוון את הרגע בו ה'
זועם, לא היה בזה שום תועלת, כי כל הימים הללו לא
כעס ולא זעם.

אך בלעם עדיין לא שוקט על שמריו "כי מראש
צורים אראנו ומגבעות אשורנו" וכו', מראש צורים ומן
הגבעות אני מביט ורואה אותו כי ישכון לבדו, ואין עמו גוי
אחר שייחשב הוא אליו כמו שיתקבצו עמים רבים
ואומות שונות להיות מחנה אחד, אבל אלו כולם תורה
אחת ומשפט אחד להם, וגוי אחד הם וישכון בדד (רמב"ן).
גם כאן עדיין לא בירך בלעם את ישראל אלא רק הציג
את העובדות כפי שהם לגבי עם ישראל.

בלשונו הציורית הוא שואל "מי מנה עפר יעקב
ומספר את רובע ישראל", בני ישראל רבים הם ואי
אפשר למנותם. גם בדברים אלו אין משום ברכה אלא
רק נתון מציאותי מוכח.

שאיפתו ומשאת נפשו של בלעם

ולא נחה דעתו עד שהוא מצהיר קבל עם ועדה
"תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו", אלו דברי
עצמו ולא דברי רוח הקודש, ולפי שעמד על מזגו והנה
הוא רע בתכלית הרע ונמנע ממנו עשות יושר, לזה שאל
דבר שיכול להיות שבשעת זכדוכה של מות יהיה ישר
(אוה"ח הקדוש). בלעם מאחל לעצמו שלכל הפחות יזכה
למות כמו יהודי, שהרי ידע שזהו תכלית העולם. הספורנו
אף מוסיף ומפרש שבמילים אלו בלעם כיון גם לצאצאיו
'ובלבד שתהיה אחריתי וצאצאי מעי כמו ישראל'.

היכן אם כן יש כאן ברכות? הרי יש כאן רק עובדות,
כפי שנתבאר.

ולפי זה גם לא מובנת טענתו של בלק "מה עשית
לי, לקוב אויבי לקחתך, והנה ברכת ברך", וכי היכן יש
כאן ברכה? הרי אלו רק עובדות שלא ניתנות לערעור.

בלעם מצידו, לא טומן ידו בצלחת, הוא מגיב
להאשמות "הלא את אשר ישים ה' בפי אותו אשמור
לדבר", לא רק זאת שהוא אינו מכחיש את הטענה שעל
פניו נראית כבלתי מוצדקת, אלא הוא עוד מתרץ את
עצמו באמתלא שאין פיו נמצא ברשותו ובשליטתו, ומה
שירצה ה' זה מה שהוא יאמר.

החרדים לדבר ה', אלא שההבדל התעצם והתחדד דווקא במידות המגונות המוטבעות בפנימיותם - עין רעה, רוח גבוהה ונפש רחבה.

היכן בא לידי ביטוי ההבדל התהומי?
בתלמידים...!!!

הלכות 'דעות' לפני הלכות 'תלמוד תורה'

הרמב"ם, ב"משנה תורה", מביא את הרעיון הזה לידי ביטוי בדרך שונה. הוא מונה רשימה שלמה של הלכות העוסקות באופיו של האדם - "הלכות דעות", עוד לפני שהוא מתייחס להלכות לימוד התורה. היתה לו כאן כוונה נסתרת, אם לא תקפידו להשקיע ולפתח את תכונותיכם האישיות, תוכלו אמנם להיות בני אדם חכמים ומוכשרים ביותר, אך עדיין אתם עלולים לסיים את חייכם כמו בלעם הרשע...

כלפי חוץ אפשר שהיה בלעם מצטייר כגדול וחכם עם כל הפריטים הנלווים כמו איצטלא דרבנן ומצנפת מפוארת, ככהן הלבוש שמונה בגדים, אלא שבפנימיותו ובנפשו היה מקולקל ומושחת מן היסוד.

היכן הגיע לשיאה הקוטביות הקיצונית? איפה נראתה לעין כל הניגודיות בין שתי הדמויות הכל כך שונות בתכלית?

אצל התלמידים!!!

לכן ציינה המשנה 'תלמידיו של אברהם אבינו ותלמידיו של בלעם הרשע' דווקא, ולא את אברהם ובלעם, כיון שהפער העצום שנוצר מכח נפשו ועינו הרעה של בלעם לבין אברהם אבינו בא לידי ביטוי ניכר ונראה לעין כל בעיקר אצל התלמידים, אותם אלו אשר דמותם התגבשה ועוצבה בסביבתם של דמויות אלו, מכוחם ינקו, מהם שאבו ואת תורתם ספגו, בהם כבר ראו כולם בחוש את ההבדל העצום, התגלמות הרוע מחד אצל תלמידי בלעם ואת פסגת הטוב אצל תלמידי אברהם אבינו מאידך, כאן כבר אי אפשר היה לכסות ולהעלים את תכונות האופי בהם "התברך" בלעם, גלוי ויזוע היה הדבר, גם אם כלפי חוץ הכל נראה כשורה, אבל פנימיותו פרצה החוצה "בזכות" תלמידיו...

גם כאן מדריכה אותנו התורה כי חרף גדלות שכלית ולמרות רוח הקודש אפשר להגיע עם מידות מגונות

'לראות את הרע' - זה להנציח את הרע, 'לראות את הטוב' - גורם להרבות את הטוב וזוהי הברכה.

על פי המבואר נבין את דברי הספורנו בפירושו על הפסוק "ויאמר אלקים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאור את העם כי ברוך הוא" (כב, יב) וזה לשונו: אף על פי שלא תקללם, לא תלך, כדי שלא תתן עיניך בהם לרע כעניין אומנם (סנהדרין פרק חלק) נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות.

והדברים מבוארים כמין חומר, אומר לו ה' יתברך לאותו רשע, אפילו אם בפועל לא תקלל את עם ישראל בפיו, בכל זאת אל תלך, שהרי גם במבט שלא לטובה יש כח להזיק ולהכניס עין הרע, ועצם ראיית הרע היא מציאות הקללה, ממילא התכבד ושב בביתך.

ועל דרך זה בלק ממשיך בניסיונותיו הכושלים, "ויאמר בלק אל בלעם לכה נא אקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני האלוקים וקבותו לי משם, ויקח בלק את בלעם ראש הפעור הנשקף על פני הישימון". בלק יוצא מגדרו על מנת שתחול הקללה של בלעם ממקום אחר ממקום גבוה יותר.

רש"י נותן לנו מבט להבין את התנהלותו של בלק:

"קוסם היה בלק, וראה שהן עתידים ללקות על ידי פעור ולא היה יודע במה, אמר שמא הקללה תחול עליהם משם, וכן כל החוזים בכוכבים רואים ואינם יודעים מה רואים".

זהו שורש העניין, בלק רוצה שבלעם יראה את הרע ועל ידי כך יקל עליו להעתיק את הרוע בעצם הקללה על עם ישראל.

אלא שגם כאן הפכו הקב"ה לטובה, כיון שבמקום גבוה היה בירך "מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל" על שראה פתחיהם שאינן מכוונים זה מול זה, כפי שכתב רש"י.

ומכל זה למדנו כי ראיית הטוב היא בעצמותה הברכה וראיית הרע היא הקללה בעצמה.

ונראה שזוהי הסיבה שהדגישה המשנה את עיקר ויסוד החילוק שיש בין תלמידי אברהם אבינו ובלעם הרשע בעניין המידות. שכן בענייני חכמה ובאיצטלא דרבנן אפשר שלא היה חילוק בין תלמידי אברהם אבינו לתלמידי בלעם, כלפי חוץ נראו שניהם כיהודים שלמים

רק מי שצמוד באמת לחכמי המוסר אשר יודעים כי דעת תורה היא דעת רצון ה' האמיתית, יבחינו וילמדו לעם את עומק פנימיות הנפש כיצד להסיר את המידות המגונות שלא יהא אדם עומל וטורח לשוא ויורש גיהנם.

לראות את הטוב

קיבלנו כאן ידיעה במושגי החיים עד כמה מחויב אדם כלפי כל הסובבים אותו, בניו ויוצאי חלציו, תלמידיו וחבריו, לעבוד על עצמו לראות את הטוב, להתבונן בו, לטפח אותו, להעמיק בו, לגדלו ולרוממו, רק בכך יזכה להנציח את הטוב וזו עצמותה של הברכה שיראה, שהרי אם הווייתו תהיה בדברים השליילים ושם תהיה עיקר התבוננותו, בעין הביקורת תדיר, סופו שיחיה כל ימיו במציאות של קללה.

ויתירה מזו, אפשר שאף בעבודת האדם בהתבוננותו בעצמו יראה תמיד את הטוב ובכך ינציח את הברכה אשר מכח זה תושפע עליו עוד ועוד, הברכה הקיימת תשביח ואף תתווסף עליה עוד ברכות אחרות, גם הקללה תיהפך לו לברכה במה שיראה באלו נקודות הוא טעון תיקון ושיפור, ביקורת בונה שנועדה לתקן ולא לקלקל.

ונראה שזהו עומק כוונת הפסוק בתהילים (תהלים לז, י) "ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו" כשתתבונן בטוב, אפילו שהוא מעט, תמצא את ש'אין רשע', עד כדי שתסתכל על מקומו היכן שהיה קודם, 'ואיננו' – נעלם והלך לו.

לראות את הטוב הוא מציאות הברכה.

ובסיום מאמרנו נביא מעשה נפלא המושתת על יסודות האמונה בבורא. אך למתבונן יש בו עומק השייך לנקודת מבט ולראיית הטוב שבתוך דבר הנראה עגום, כאשר בסופו של דבר ראיית הטוב הוכחה כיצירת הברכה.

היכן הדולרים???

כשר' אריה נטל הלוואה גדולה בשביל להוציא את ספריו לאור, הוא לא העלה בדעתו את מה שעלול להתרחש בעקבותיה. הוא היה תלמיד חכם השקוע בד'

לשיא השחיתות, עד כדי שעינו עין רעה המבטאת את מציאות הקללה.

התנא חילק את הדברים כדי לחדד את ההבדל

ומעתה מובן גם כן מה שחילק התנא את דבריו לשני שלבים, בתחילה כתב את עיקר החילוק הפנימי והמהותי שיש בין תלמידי אברהם אבינו לתלמידי בלעם הרשע, עם כל התחפושת החיצונית בה היו בלעם וחבורתו מעוטרים, כל זה לא עמד בפני עינם הרעה וכיעור מידותיהם, הם סימלו לדורות את הרוע שבאדם שנהפך כולו למציאות של קללה.

ובסוף דבריו הבליט התנא נקודה חשובה נוספת, למען נדע ונזכור כי אל לנו להיתפס לחיצוניות, מרשימה ככל שתהיה, האדם יראה לעיניים אבל ה' יראה ללבב, בוחן ליבות וכליות מכיר ויודע נפשו של מי שפלה ונפש מי רחבה, מי עינו טובה ומי עינו רעה, ועל כן אלו שזכו להימנות עם תלמידיו של אברהם אבינו נוחלים עולם הבא, ולעומת זאת אותם אשר השתייכו ונכללו בין תלמידי בלעם יורדים לגיהנם.

כיצד נבחין בין אלו לאלה?

זוהי התשובה לכך שפתח התנא בשאלה בסוף דבריו 'מה בין תלמידי אברהם אבינו לתלמידי בלעם הרשע'? כי כוונתו היתה להקשות כיצד נבחין בין אלו לאלו? כיון שעיקר ההבדל בין התלמידים תלוי בפנימיותם ובעבודת המידות, אם כן הכיצד זה יוכל האדם להבחין בין הרע לטוב, האמת והשקר, והלא כלפי חוץ מראה כולם שווה, עטופים באותה טלית ומוכתרים באותה עטרה.

לזה בא התנא להודיענו כי רק המתבונן בעומק המידות יראה שהדברים מסורים לבורא עולם, אשר העובדים אותו ולשמו באמת וכובשים את יצרם, מתגברים על תאוותיהם ומתעלים על עצמם, הם אלו אשר נוחלים עולם הבא, ואלו המתחכמים אשר לא השכילו להשפיל את גאווותם, לא חכמו להכניע את יצרם הרע המסיתם ומזיחם אל עברי פי פחת, אף שהם עצמם חושבים שהולכים בדרך טובה ובטוחה, הלא יידעו כי אם לא יעבדו על מידותיהם בפנימיות ועומק נפשם, סופם יהיה רע ומר שהרי ינחלו גיהנם.

ברגע הראשון היו כולם המומים. במשנהו, חיפשה האם אחר קופסת תכשיטיה, והיא אכן היתה ריקה. נראה כי הגנב המחוצף הפך כל פינה בבית. ניסתה האם להרגיע את עצמה במחשבה ש'טוב שאין הרבה מה לגנוב אצלנו', אבל אז הבחינה בפניו המחווירות של בעלה, והבינה כי השבר עמוק הרבה יותר... ר' אריה ניצב ליד ארון הספרים, אוזן בידיים רועדות ספר עב כרס, מבועת כולו, את אשר יגור, בא עליו! ידו של הגנב השפל הגיעה גם לכאן. הספר ריק! האוצר היקר שהוטמן בין דפיו, נעלם ואיננו!!! הוא נותר לעמוד כמסומר, הלום רעם, מרעיד בכל אבריו. מתקשה לעכל את העובדה המצמררת, כי ההלוואה הענקית שנטל להדפסת ספריו ירדה לטמיון. תחושה איומה של חוסר אונים פשטה בו, חידלון, איבוד שליטה. מה עושים? איך מתמודדים??? תוך כדי הזדחלה אל ליבו תחושה קשה, הוא חש כי היתה פה רשלנות. כיצד הותירה אשתו את הפתק על הדלת? חוסר אחריות בבחינת 'פירצה הקוראת לגנב', איך עלה בליבה הרעיון הילדותי הזה???

ההלם הראשוני פשט צורה וגלש לפסים של הטחת אשמה, של כעס. הוא חש שכעסו מפעפע בו כארס של עכנאי, ומאיים להתפרץ החוצה. בועת הכעס הלכה וגדלה, מאיימת לשלוח אצבע מאשימה ונזעמת...

אבל אז, ממש בשבריר של השניה, חל המפנה בתוככי ליבו. ככלות הכל, גם אם היתה כאן טעות איומה וחוסר זהירות ממדרגה ראשונה, הרי היא עשתה זאת בשעת לחץ קשה. וברור שהטחת אשמות לא תועיל מאומה ולא תשיב את הכסף הגנוב. אם כן מה בצע לו להוסיף על הניסיון הקשה צלילים צורמים של כעס, ריב ומדון? והלא כה נבוכה היא אשתו, מתייסרת ביגונה ומלקה את עצמה. חלילה לו להוסיף צער על צערה! הוא נאבק עם יצריו, מלקט מעומק נשמתו תעצומות נפש כדי להכניע את הכעס ולהחניק את התבערה המאיימת להשתלט עליו. פתאום הוא מתנער בעוז רוח, מושיט ידיו אל הילדים ההמומים שניצבו מפוחדים באנדרלמוסיה מסביב ו... פתח בריקוד של שמחה! לצלילי המוזיקה שבקעו מהטייפ של הבית הקטן שר ורקד יחד עם ילדיו. שמחה אמיתית, המגעת מהמקום העמוק ביותר שבלב. שמחה על התגברות הכעס ועל כיבוש המיזות שמחה של קבלת הדין באהבה, בידיעה שהכל מאיתו יתברך לטובה.

אמות של הלכה, רחוק ממסחר ועסקי ממון. היה צריך להקליד, לעמד, להגיה, להדפיס ולכרוך, ובעד הכל כמובן לשלם. כך מצא את עצמו נוטל הלוואה כספית גדולה, כשהוא מתכנן להחזירה מההכנסות שיגיעו ממכירת הספרים. מעולם לא החזיק בידו כזה סכום. חיפש מקום מסתור מתאים להצפין את הכסף, עד אשר יגיע לידי שימוש בימים הקרובים. ההחלטה נפלה על ארון הספרים הגדול והעמוס לעייפה. הוא שלף ספר עב כרס מאחד המדפים העליונים. עד מהרה הכסף היה מוטמן בין דפיו של הספר, אשר הושב בלב קל ובנפש רגועה למקומו.

רעיותו הנאמנה, שהיתה מופקדת על ענייני הפרנסה, על הטיפול בילדים הקטנים ועל ניהול משק הבית, המשיכה בשגרת יומה, אינה מודעת להלוואה ולא על מקום המסתור. בצהרי היום שלמחרת, הצטלצל הטלפון שבביתה בקול צורמני, על הקו שיחת טלפון דחופה ממזכירות התלמוד תורה בו למדו בניה היקרים. אחד מהשובבים שלה הלומד בכיתה ג', נפל ונחבל. לא מסוכן אמנם, אך יש למהר לקבלת טיפול רפואי מתאים. היא לא איבדה עשתונות, דחפה לתיקה תעודות ומסמכים רפואיים, הזמינה מונית, ותוך כדי התקשרה לאחות הגרה בקרבת מקום וביקשה להשאיר אצלה את הילדים עד שתחזור.

המונית כבר צפרה למטה. התינוק בעגלה, והיא שירבטה בפתק קטן בשביל בנה בן האחת עשרה, האמור לחזור הבית ולמצוא בית נעול: 'למוישי, השארתי לך מפתח בארון חשמל, תאכל משהו ולך לדודה מלכה', כך כתבה. ואצה למונית הממתינה לה. משם הפליגה לתלמוד תורה, לאסוף את הבן הפצוע. היא היתה מסוחררת מהמרוץ אך מרוצה שלא הטרידה את בעלה בשעת לימוד תורתו. בחדר המיון הם המתינו זמן רב, בדיקות, צילומים, אבחנות וחדרי המתנה. גם מוישי הגיע מהתלמוד תורה, אך לא מצא את המפתח בארון החשמל. הוא לא דאג, כנראה שאמא שכחה להניח שם את המפתח. הוא מיהר לבית של הדודה. רק לפנות ערב, כששבו כולם לבית, גילוי לתדהמתם כי אורח בלתי קרוא "ביקר" בביתם בשעות היעדרם והותיר אחריו בוקה ומבולקה. מהפכה נוראית.

גנב! גנב!

לעשות בו כטוב בעיניו, בטוב וביושר הוא זכה בכסף. והכל שריר וקיים.

תזוז מהמסילה...אחרת...

בתוך התקופה של החודשים האחרונים (ניסן-אייר תש"פ), בה משתולל נגיף הקורונה בעולם, ובעוה"ר אף בארצנו הקדושה, אם כי ברחמים גדולים, שמעתי מיהודי ת"ח שדיבר דווקא על הברכה והטובה שבתקופה. לשומעיו, הוא נשמע קצת מנותק ותלוש מהמציאות הקיימת. הם טענו כנגדו שאמנם אין ספק שניתן למצוא בתקופה זו דברים טובים, אך אי אפשר להתעלם מכל עוגמת הנפש שהיא הכילה.

עד שפגשתי והסביר לי כוונתו: תראה, כך פתח, היו קבוצה של מטיילים שטעו בדרכם באחד היערות בקצה העולם, הלכו ימים ולא מצאו את דרכם, במתח ובדריכות הם המשיכו עד שגילו מסילת רכבת, ואז נרגעו, שהרי אם ילכו לפי המסילה לבסוף מן הסתם יגיעו לחוף מבטחים.

כך צעדו מספר ימים, יום אחד אפסו כוחותיו של אחד מהם וברוב עייפות הוא החליט לשכב לישון על גבי המסילה... הוא עצם את שמורות עיניו ושקע בשינה עמוקה... לפתע פתאום נשמע קול שקשוק גלגלי הרכבת המתקדמת, אבל הוא ישן... גם כשצפירותיה החרישו אוזניים, הלה לא נע ולא זע...

ננסה לחשוב מה ביקש הקטר הצופר מאותו יהודי ישן... בסך הכל שיזוז מהמסילה... אפילו מעט... ואז ודאי יינצל. זוז מעט וחייך יהיו לך לשלל...

הוא סיים את משלו ואמר:

תראה, הקב"ה הסיט אותנו למשך תקופה מסוימת מהמסילה, וכל כך מדוע?

בשביל שנתעורר ונדע את תכלית קיומנו בעולם. שבזוז קצת מהשיגרה השוחקת ונתבונן מה באמת אנו עושים כאן.

ככל שאני מתבונן בזה, אמר, אני מרגיש יותר מחובר לבורא ומבין יותר את הטובה שבתקופה.

אכן, ראיית הטוב היא ברכה גדולה ועצומה לאדם.

לראות את הטוב - ברכת ה'.

שכניו של ר' אריה התפעלו עד מאד לשמע סיבת הריקוד ושירי השמחה. התפעלו והעריכו. אחד השכנים, איש עסקים בכיר, התקשה להאמין למשמע אוזניו על התגברות המיזות הבלתי נתפסת שהוכיח שכנו ר' אריה. במהלך פגישת עסקים שקיים באותו שבוע, סיפר סיפור 'מכלי ראשון'. בבחינת 'גיבור הכובש את יצרו'. המאזינים, קבוצת אילי הון, יצאו מכליהם לשמע הסיפור. אחד מהם הגדיל לעשות, הוא ביקש לוודא את הסכום המזויק שנגנב, ועד מהרה מסר צ'ק חתום בידיו של איש העסקים ההמום, שהתבקש להעבירו לשכנו אציל הנפש. הצ'ק הגיע ליעדו וגרם לשמחה מחודשת בביתו הקט של ר' אריה. המדפיס קיבל את הכסף המובטח לו, הספרים נכרכו ונארזו, ועד מהרה החלו אברכים להידפק על זלתו של ר' אריה, ביקשו להעשיר את הספרייה בביתם בספרו החדש ורב הערך. ימים חלפו, ספרים נמכרו ואף ההלוואה נפרעה.

שנה חדשה בפתח, השולחן עמוס מכשירי כתיבה, ספרי לימוד, מחברות ועטיפות. מושיי הבכור טיפס בזריזות על הסולם הסמוך לספרייה, שולף 'קיצור שולחן ערוך' ו'שערי תשובה'. תוך כדי הוא שולף מפה ומשם ספרים המושכים את תשומת ליבו ומעוררים את סקרנותו. הוא פותח, מעלעל מעט בין הדפים... הנה ספר ישן ומצהיב, שאביו קיבל כפרס ב'חברת המתמידים' בהיותו ילד. כשהוא פותח לתומו ספר נוסף מתחילים לפתע להתעופף שטרות ירוקים לכל עבר, לעיניהם הנדהמות של בני המשפחה. דולרים! המון דולרים! כספי ההלוואה ההיא, שעד היום ברור שנגנבו. שמרוב לחץ ובלבול, טעו וחיפשו אחריהם בין דפי ספר אחר, האוצר שנעלם!

ר' אריה מיהר עם השטרות לביתו של השכן. הוא מספר בהתרגשות את המתרחש, ומבקש להשיב ליהלומן את מתנתו. מקח טעות היה כאן, וברור שהתבטלה הסיבה לנתניה, השטרות שנמצאו אינן שלו. השכן סיפר לידידו העשיר על רצונו של ר' אריה להשיב את הכסף. היהלומן שמע ונדהם בשנית מטוהר המיזות ומיושרו של איש זה. היהלומן הסיק כי זכות גדולה התגלגלה לידי, לתמוך באדם נאצל זה. זכות שלא כדאי להפסיד בעד שום הון שבעולם. על אתר הוא אישר כי הכסף הראשון ניתן במתנה גמורה, ור' אריה יכול

מופץ לעילוי נשמות ישראל אשר אין מי שיזכיר וינציח שמותם
הארות והערות יתקבלו בברכה במייל זה
שבת שלום
מיכאל זכריהו